

Změny počtu obyvatel na venkově

Radim Perlín, Hana Bednářová

Výzkumné centrum RURAL

Přírodovědecká fakulta UK

Zaměření příspěvku

Český venkov je velmi rozmanitý

Velmi hustá síť velmi malých sídel, velmi rozdrobená sídelní soustava a dezintegrovaná administrativní struktura.

Po roce 1990 se venkov významně diferencuje a to jak z hlediska počtu obyvatel, tak i z hlediska rozmístění služeb pro obyvatele.

Princip koncentrace aktivit zasahuje především nejmenší sídla, která postupně ztrácejí svoji demografickou i ekonomickou soběstačnost. Udržení dostupnosti některých komerčních (obchody) ale i veřejných služeb v nejmenších sídlech vyžaduje vyšší nároky a vyšší náklady pro provozovatele těchto sítí.

Cíl příspěvku

Cílem příspěvku je zaměřit pohled na demografický potenciál nejmenších obcí a zhodnotit potenciální možnosti vývoje v nejmenších sídlech v Česku.

Zdroje dat:

Historický lexikon obcí 1869 - 2011

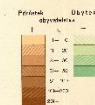
Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Statistický lexikon obcí k 1.1. 2018

DŇOVÁNÍ VENKOVA V ČECHÁCH V OBDOBÍ 1850—1930.

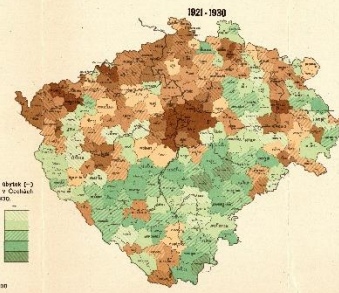
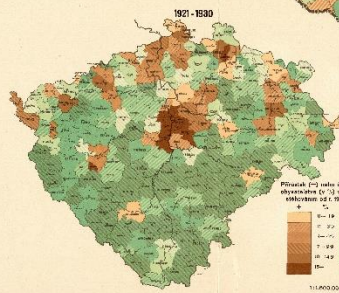
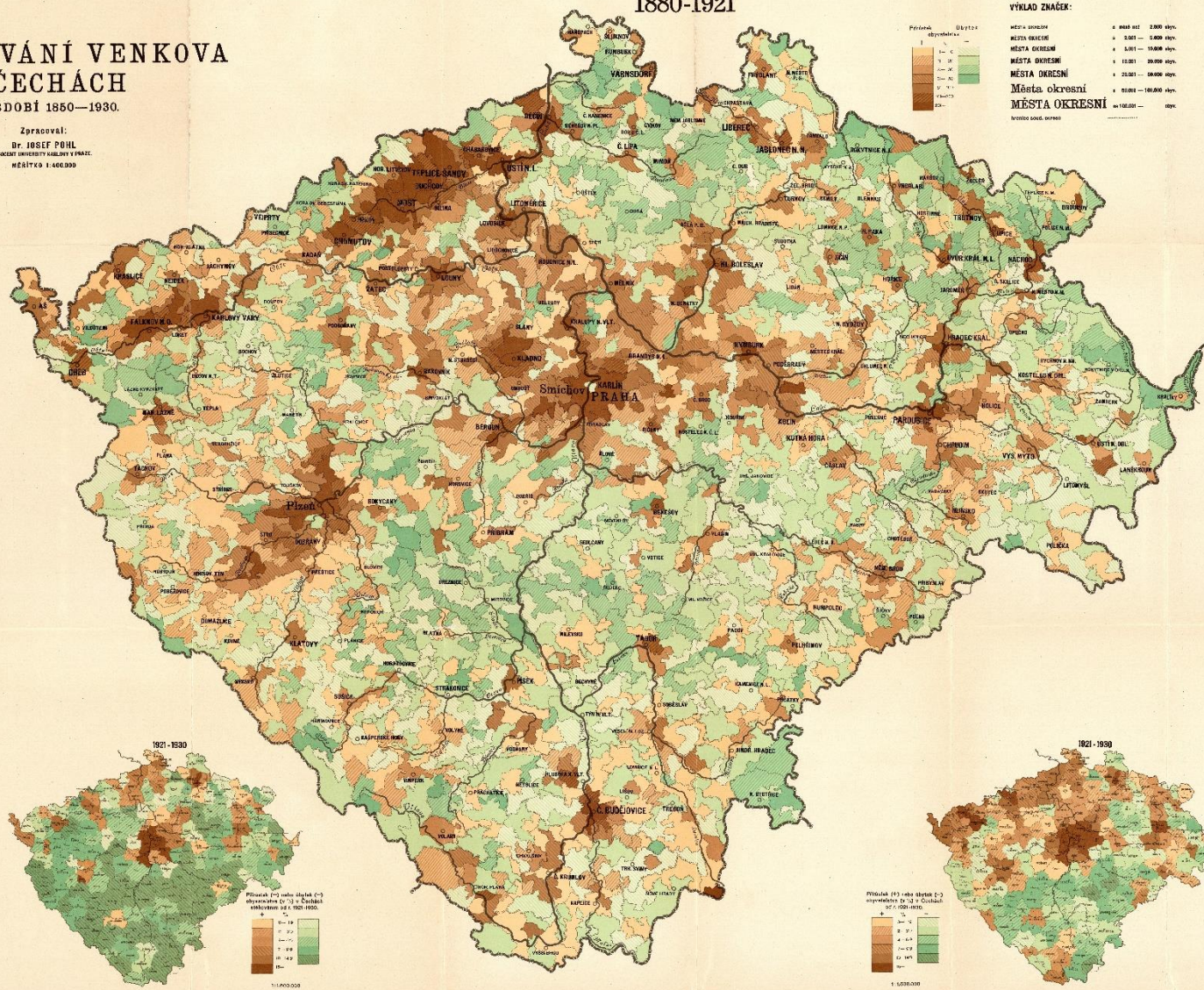
Zpracoval:
Dr. JOSEF POHL
INŽENÝR UMĚLECKÝCH VĚD
MĚŘÍTKO 1:600 000

1880-1921

VÝKLAD ZNAČEK:

MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 2 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 5 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 10 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 20 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 50 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 100 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 200 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 500 000 000
MĚSTA OKRESNÍ	0 0000000 — 1 000 000 000

Změny počtu obyvatel na venkově

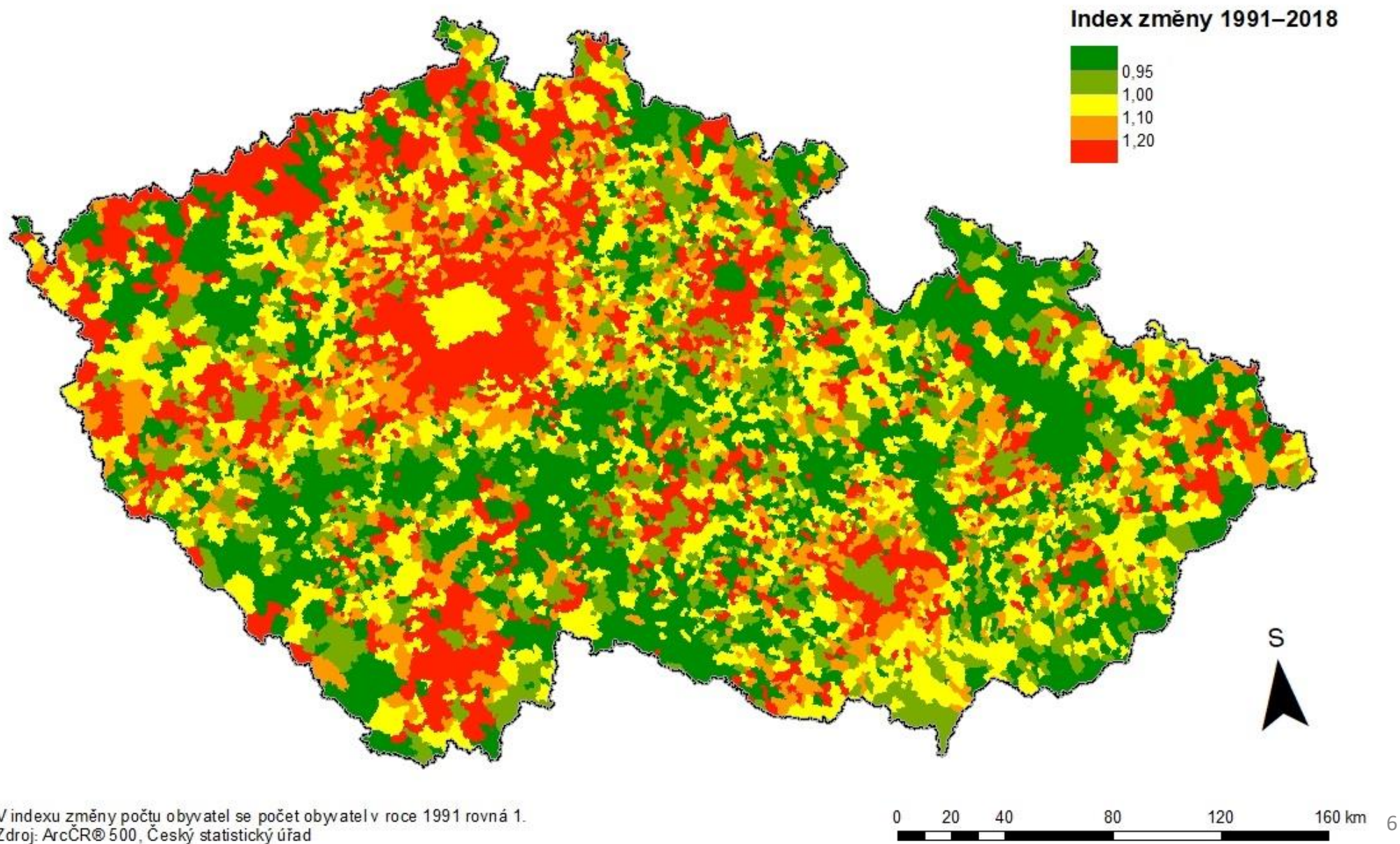
Na venkově se proměňuje počet obyvatel.

Vymezení venkovské obce je provedeno konvenčně v souladu se zákonem o obcích a kritériem je počet obyvatel do 3000 obyvatel.

Venkovské obce v metropolitním zázemí nebo v exponovaných polohách postupně zvyšují počet obyvatel.

Venkovské obce v mezilehlých nebo periferních územích ale ztrácejí obyvatele a dochází k postupnému úbytku počtu obyvatel, snížení jejich sociální a ekonomické stability.

Index změny počtu obyvatel v obcích Česka mezi lety 1991–2018

Nejmenší sídla

Jako nejmenší sídla chápeme územně oddělené místní části (vesničky) bez ohledu na to, zda mají statut obce nebo mají statut místní části.

Nejmenší sídla mohou být administrativně spojena s městem, s další venkovskou obcí, podmínkou je, aby byly územně odděleny, tedy aby nebyly součástí zastavěného území větší územní jednotky.

Z hlediska statistické evidence se jedná o územně oddělené ZSJ, které mají vlastní katastrální území. Do hodnocení nejsou zahrnuty díly ZSJ, tedy příklady, kdy se na jednom ZSJ nachází dvě části obce.

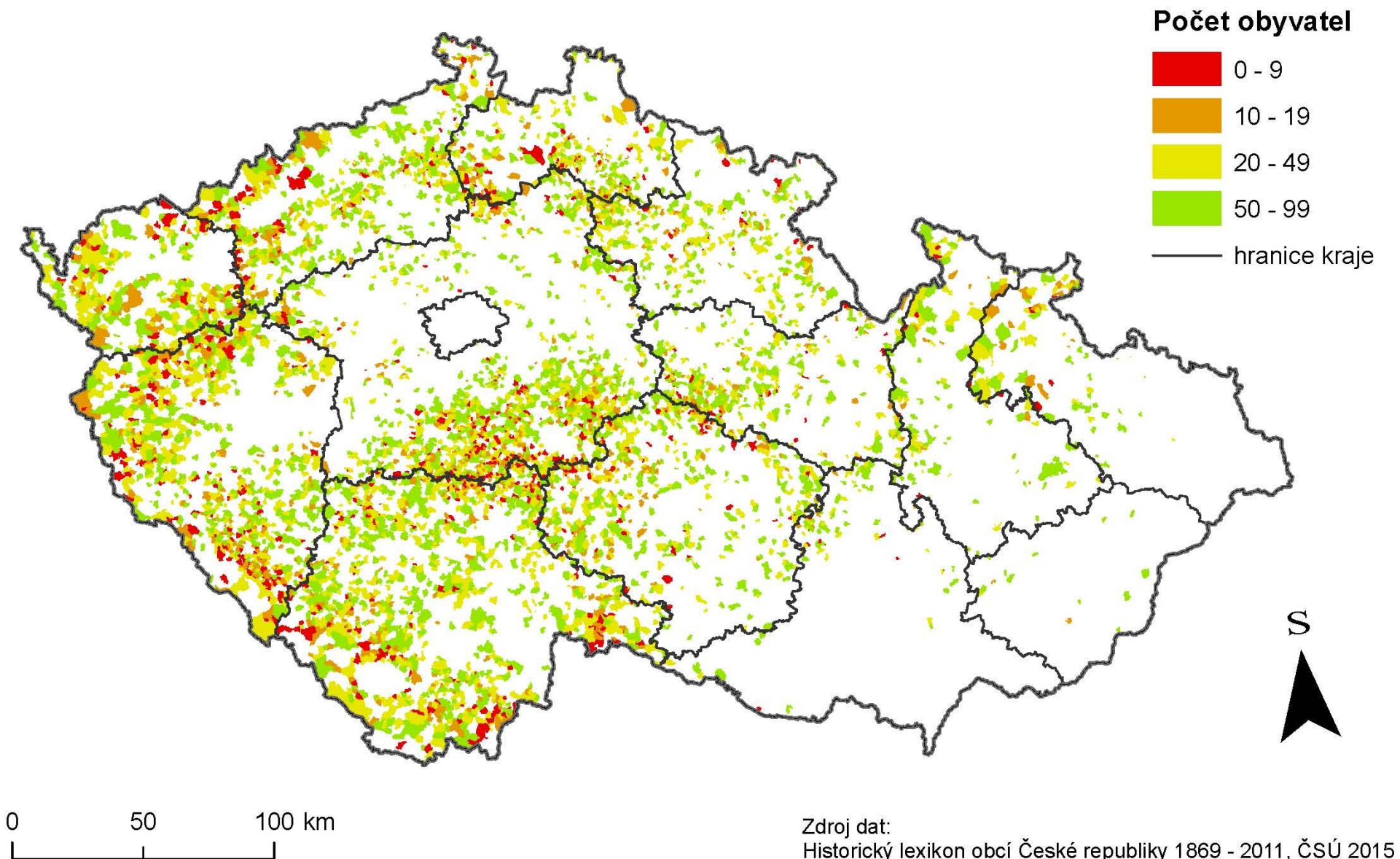
Pro potřeby tohoto výzkumu byly čerpány údaje z Historického lexikonu za jednotku podle třídění sloupce *UR (územní úroveň řádku) 7* část obce (díl).

Celkem bylo vymezeno 5851 sídel ve velikosti do 100 obyvatel

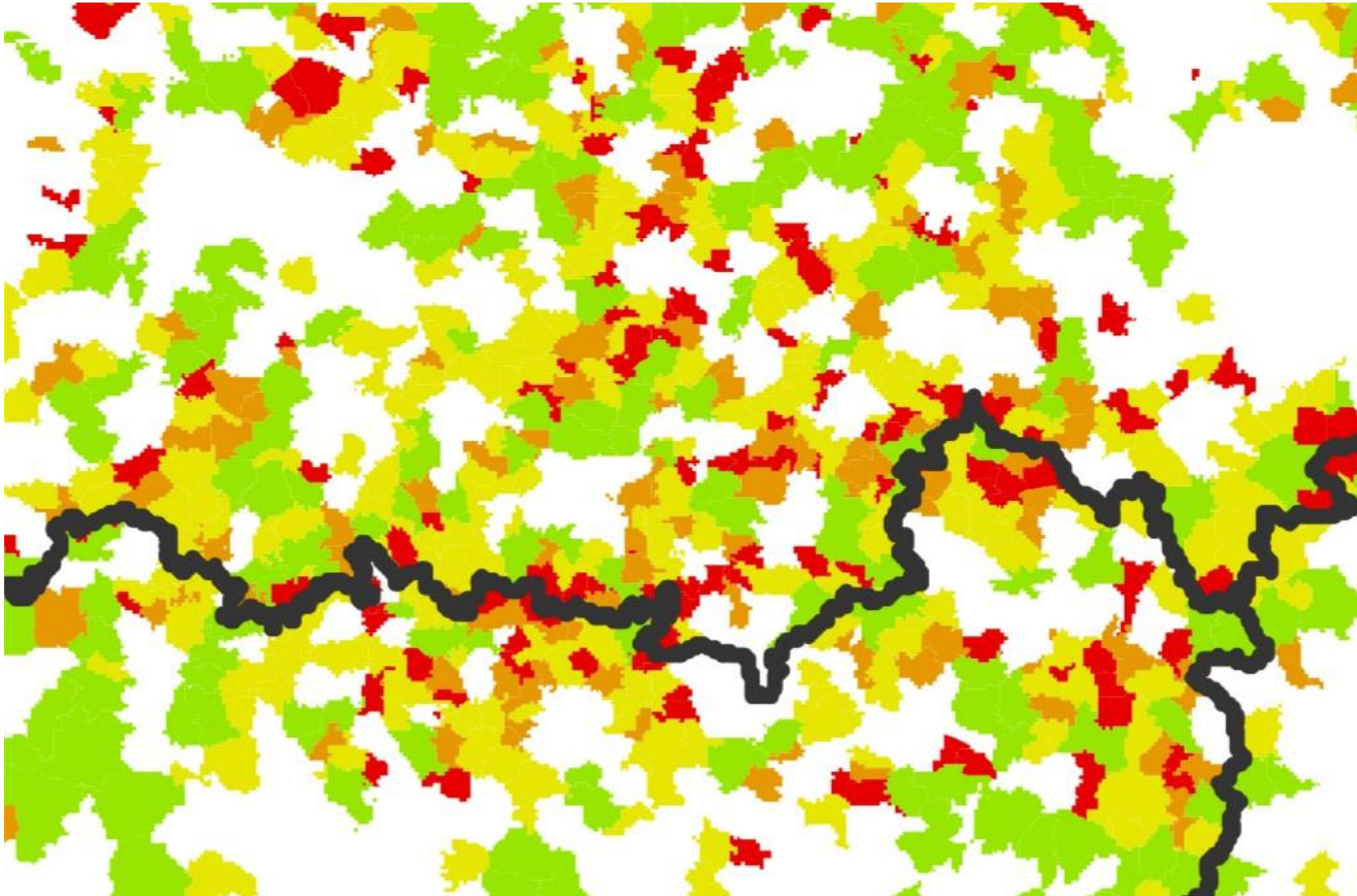
Velikostní kategorie malých sídel 2011

velikostní kategorie	počet sídel	počet obyvatel	počet domů
0-9	727	3 919	5 390
10-19	868	12 778	11 273
20 -49	2176	73 102	46 523
50-99	2080	149 220	74 979
celkem	5851	239 019	138 165

Rozmístění populačně nejmenších sídel v Česku v roce 2011

Prostor středo – jihočeského pomezí

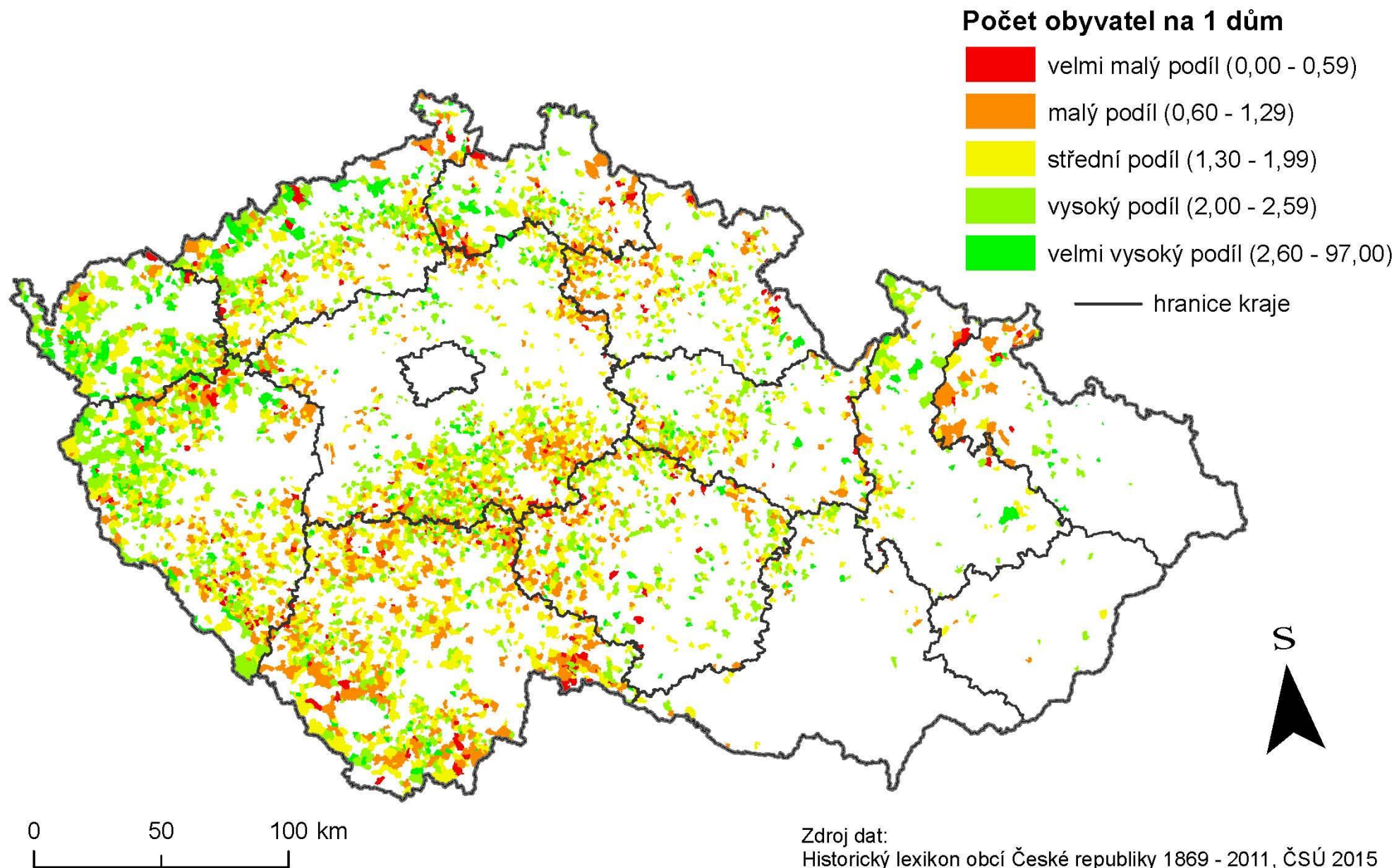

Počet domů, obydlenost domů

Populačně nejmenší obce mají historicky větší počet domů, které sloužily k trvalému bydlení. Původní obytná funkce je nahrazována rekreací – druhým bydlením – chalupy.

V době rekreační sezóny jsou tato velmi malá sídla relativně obsazená dalšími obyvateli – chalupáři, v období mimo sezónu (listopad – duben) jsou tyto domy nevyužívané a tím klesá i počet potenciálních uživatelů konkrétních služeb (pojízdná prodejna).

Průměrný počet obyvatel na dům v nejmenších sídlech Česka v roce 2011

Vývojové charakteristiky

Vývoj počtu obyvatel (a počtu domů) v nejmenších sídlech je proveden za výsledky SLDB 1991 – 2011

Do hodnocení vstoupila pouze sídla, u kterých je uveden počet obyvatel i počet domů za všechny tři sledované cenzy, celkem tedy 5634 jednotek. U cca 200 jednotek nebyla uvedena data za všechny roky.

Vývoj počtu obyvatel a počtu domů 1991 - 2011

vel. kategorie	PO 1991	PO 2001	PO 2011	D 1991	D 2001	D 2011	Vývoj PO 91/11	Vývoj D 91/11
0-9	5 072	3 965	3 259	4 014	4 594	4 651	64,3	115,9
10-19	14 418	12 555	12 238	9 466	10 602	10 985	84,9	116,0
20-49	76 740	70 675	72 141	40 262	44 038	46 167	94,0	114,7
50-99	149 495	142 509	148 424	65 533	70 636	74 789	99,3	114,1
celkem	245 725	229 704	236 062	119 275	129 870	136 592	96,1	114,5

Celkem hodnoceno 5 634 sídel

Hodnocení vývoje počtu obyvatel

Vývoj počtu obyvatel od roku 1991:

- významný pokles u nejmenší kategorie do 10 obyvatel (0-9) na 2/3 stavu v roce 1991,
- u kategorie 10 -19 pokles na 85 % stavu 1991,
- ostatní kategorie vykazují menší pokles počtu obyvatel.

Vývoj počtu domů je ovlivněn (pravděpodobně) rozdílným vykazováním rekreačních domů a rozdílným vykazováním rekreačních a trvale obydlených domů mezi SLDB 1991 a dalšími cenzy.

Demografická struktura

Lze předpokládat, že v nejmenších sídlech bude docházet k proměně demografické struktury obyvatelstva podle věku, podle pohlaví, podle vzdělanosti a podle rodinného stavu. V nejmenších sídlech (obcích) bude docházet k růstu podílu starších osob, ovdovělých osob, osob se základním vzděláním nebo s vyučením a při vědomí vyšší naděje dožití žen i k vyššímu podílu žen.

Předběžné hodnocení sociodemografické struktury

Protože jsme v době přípravy tohoto příspěvku neměli k dispozici sociodemografická data za sídla, je hodnocení provedeno za obce ve velikosti do 100 obyvatel.

Vzhledem k rozdílnému počtu obyvatel v nejmenších obcích, jsou i posunuty velikostní kategorie obcí.

velikostní struktura	počet obcí	obyvatelstvo celkem
0-29	12	277
30-49	55	2 304
50-99	422	31 964
celkem	489	34 545

vel. kategorie	obyvatelstvo			věková struktura		
	celkem	muži	ženy	věk: 0 - 14	věk: 15 - 64	věk: 65 a více
0-29	100	50,9	49,1	5,4	69,0	25,6
30-49	100	49,3	50,7	11,9	66,9	21,1
50-99	100	50,6	49,4	13,5	66,3	19,9
obce do 3000	100	50,1	49,9	15,4	69,2	15,1

vel. kategorie	rodinný stav				vzdělání			
	svobodní	ženať, vdané	rozvedení	ovdovělí	základní	vyučení	střední	VŠ
0-29	28,9	46,6	8,7	15,9	22,3	40,2	27,0	10,5
30-49	36,2	45,7	7,4	10,6	24,4	42,5	26,1	7,0
50-99	36,9	46,1	7,7	9,3	24,0	42,8	26,5	6,8
obce do 3000	39,5	45,0	7,9	7,5	22,1	40,7	28,9	8,3

Hodnocení sociodemografické struktury

V nejmenších obcích do 30 (50) obyvatel je vyrovnaná struktura obyvatelstva dle pohlaví, výrazně vyšší podíl osob ve věku nad 65 let, vyšší podíl ovdovělých osob a překvapivě i vyrovnaná vzdělanostní struktura populace.

Lze předpokládat, že sociodemografické charakteristiky populace při hodnocení nejmenších sídel budou vykazovat ještě výraznější diferenciaci.

Závěry

Jaká je budoucnost nejmenších sídel?

Budou zanikat nejmenší sídla?

Při zániku sídel v 50. – 60. letech zanikala sídla především z důvodu odsunu německy mluvícího obyvatelstva a nedostatečného doplnění populace nebo z důvodu vojenského, politického rozhodnutí. (Kučera Z.)

Francie, Itálie, Španělsko, Portugalsko řeší dlouhodobě problém vymírajících sídel, opuštěných a neudržovaných domů, rozpadlých venkovských domů.

Je druhé bydlení nadějí a možností záchrany těchto nejmenších sídel s populací do 10 nebo do 20 obyvatel?

Může změna charakteru práce podpořit využití i nejmenších sídel?

Jak může stát zajistit dobrou, dostatečnou kvalitu života v těchto nejmenších sídlech (dostupnost komerčních i veřejných služeb)?

Kdo je odpovědný za kvalitu života v těchto sídlech? Lokální samospráva?

Reaguje dostatečně na rozdrobenou sídelní strukturu rozpočtové určení daní?

Více otázek než odpovědí.

Děkujeme za pozornost
kontakt: perlin@natur.cuni.cz